

Деревянко Богдан Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри господарського та екологічного права
Донецького юридичного інституту МВС України

ЩОДО ОПТИМАЛЬНОГО СПІВВІДНОШЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ І ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ У СФЕРІ ОСВІТИ

Наявність відокремленого майна, яким володіють, користуються і розпоряджаються на основі певного правового режиму, є однією із ознак, що перетворюють економічну сутність на правосуб'єктне утворення. Для здійснення будь-якої підприємницької або некомерційної господарської діяльності необхідно мати майно. Не виключенням є і здійснення господарської діяльності у сфері освіти.

У відповідь на питання «Чому правовий режим майна займає особливе місце у складі господарської компетенції приватного ВНЗ ?» Є.В. Булатов та І.М. Острівний відповідають, що він є її фундаментом, основою. Не випадково у частині третій статті 55 ГК України йдеться про те, що суб'єкти господарювання реалізують свою господарську компетенцію на основі відповідних речових прав, а останні відповідно до статті 133 ГК України складають основу правового режиму майна [1, с. 64; 2]. Майнові активи НЗ можуть бути різними і використовуватися на основі різних правових режимів та форм власності. А від них багато в чому залежить ефективність використання майна на рівні суб'єкта господарювання, регіону та держави. Тому на сьогодні набуває актуальності розгляд питань відносно оптимального співвідношення обсягів публічної та приватної власності у сфері освіти.

Існує значна кількість економічних теорій, які визначають ефективне співвідношення публічної і приватної власності. Вважаємо найбільш оптимальним наявність багатуукладної економіки, у якій частка державного та комунального майна в економіці та окремих її секторах, галузях і сферах

складає третину; стільки ж складає частка приватної власності; і стільки ж – власності колективних утворень. Проте таке співвідношення є умовним і може мати окремі відмінності в різних галузях та сферах. Однією із таких сфер, на наше переконання, є сфера освіти. Вважаємо, що саме в цій сфері частка публічної власності повинна значно переважати частку приватної. Аргументи наведемо нижче.

Протягом існування СРСР майно усіх НЗ належало до майна публічної власності. Тобто до початку 1990-х років усі НЗ знаходилися у державній власності. Тепер серед суб'єктів дошкільної, шкільної, професійної, вищої освіти присутні НЗ, що діють на основі різних форм власності. Крім державної НЗ законодавством не заборонено утворюватися на основі комунальної, колективної та приватної власності. На ринку загальноосвітніх НЗ приватна форма власності почала активно поширюватися із середини 1990-х років. Мережа загальноосвітніх НЗ недержавної форми власності до 2001 року, порівнюючи з 1996 роком, збільшилася на 50% [3, с. 218]. При цьому якщо частка НЗ приватної власності у дошкільній та професійно-технічній освіті незначна, то у сфері вищої освіти питома вага недержавних НЗ у загальній масі більша.

Вважаємо, що все ж таки переважна більшість НЗ повинна залишатися у державній формі власності. Це питання є дискусійним. Не дає однозначної підказки чи відповіді на нього і зарубіжний досвід. Так, у Республіці Білорусь систему освіти складає державна та приватна освіта. Проте ні Закон «Про освіту», ані Закон «Про вищу освіту» Республіки Білорусь не визначають правовий статус приватної освіти. У цих актах лише вказується, що освіта здійснюється «державними чи приватними установами освіти», «ВНЗ можуть бути державними або приватної форми власності». У США існує більш ніж 1550 приватних університетів та коледжів з чотирирічним строком навчання. Приватний сектор освіти представлений великими престижними університетами (Гарвардським, Єльським тощо). Кількість державних університетів та коледжів перевищує 600. У Скандинавських країнах і ФРН

ВНЗ в основному належать до державного сектора. Університети, як і різні школи ФРН, в основній своїй масі – державні установи. Недержавний сектор ФРН представлений великими корпоративними ВНЗ (Люфтганза). У Японії навпаки – більша частина університетського сектору належить до недержавної форми власності, основна маса якого знаходиться у віданні фірм, корпорацій [4, с. 43]. Діяльність недержавних ВНЗ визначається законодавчими актами або конституціями держав. У Данії право родичів засновувати недержавні школи і учити в них дітей було встановлено Конституцією ще в 1814 році. У Франції існує серія законодавчих актів, які дають змогу родичам, релігійним та іншим організаціям відкривати недержавні НЗ. У ФРН право відкривати приватні школи підтверджено статтею 7 Конституції 1949 року. У США і Великій Британії право на створення недержавних НЗ підтверджується законодавчими актами (наприклад, воно визнається «Актом про освіту» від 1944 року) [4, с. 43-44].

Отже, у європейських країнах та США на ринку послуг у сфері освіти присутні приватні та державні НЗ. При цьому у сфері освіти США переважає приватна власність, у європейських країнах – публічна. У Японії переважають НЗ, які працюють, використовуючи майно на праві господарського відання (є комерційними), а власниками такого майна є корпорації, об'єднання підприємств та інші суб'єкти господарювання, зацікавлені у підготовці для себе якісних фахівців.

Складно однозначно визначити яка схема більш ефективна. Скоріше за все формування цих схем відбулося спонтанно, створивши певний звичай. В Україні звичай складається у бік існування НЗ, утворених на основі різних форм власності. Проте НЗ державної форми власності превалюють. Вважаємо, що в сучасних українських реаліях зарано вести мову про повну заміну публічної власності на приватну. І взагалі відстоювання національних стратегічних інтересів повинно спиратися саме на НЗ державної форми власності. Тому на сьогодні саме державні НЗ потребують захисту. При цьому доцільно захищати не певну кількість державних НЗ, а певну кількість учнів,

вихованців, студентів тощо, які навчаються у державних НЗ і складають певну частку від загальної кількості у певному місті чи регіоні України (інакше може виникнути ситуація, коли із шести шкіл невеликого міста одна працюватиме на основі приватної власності, однак у ній навчатиметься більша кількість учнів, ніж у п'яти державних разом). Вважаємо, що разом кількість місць у НЗ державної і комунальної форми власності (незалежно від джерела фінансування навчання – за рахунок державного замовлення чи за рахунок коштів громадян або суб'єктів господарювання) одного виду повинні становити не менш ніж 80%. Така норма має бути закріплена у статті 63 Закону України «Про освіту». Це співвідношення економічно не обґрунтовується (поки що), а просто відображає нашу власну позицію. Тут мається на увазі, що кількість громадян України, які отримують освіту у державних НЗ (а відповідно, отримують знання, вміння і навички під тим кутом зору, який вигідний і необхідний державі) повинна значно переважати кількість випускників приватних НЗ.

Література:

1. Булатов Е.В. Структура хозяйственно-правового статуса высших учебных заведений частной формы собственности [Текст] / Е.В. Булатов, И.Н. Остривный // Економіка та право. — 2010. — № 1. — С. 61—66.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436 // Офіційний вісник України. — 2003. — № 11. — Ст. 462.
3. Біденко Н. Розвиток загальної середньої освіти в Україні в період незалежності / Н. Біденко // Наукові записки. Серія: Історичні науки. — 2009. — Вип. 12. — С. 213—225. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nz_i/Ist/2009_12/statty/24.pdf.
4. Кулініч О.О. Порівняльний аналіз міжнародного досвіду реалізації права на вищу освіту [Текст] / О.О. Кулініч // Вісник Запорізького національного університету. — 2010. — № 2. — С. 41—49.